Adverbul românesc şi sufixele diminutivale

Adrian CHIRCU

„ROUMAIN – La diminution est ici d'une grande richesse"
(B. Hasselrot)

0. Îndrăgite de către unii lingvişti[1] sau contestate de către scriitori[2], diminutivele caracterizează întru totul limba română[3], conferindu-i, în acelaşi timp, un loc privilegiat între limbile romanice. Prezenţa unui număr mare de forme diminutivale face ca limba română să aibă un farmec aparte şi ajută, în acelaşi timp, la nuanţarea exprimării[4]. Apariţia sufixelor diminutivale[5] trebuie pusă pe seama limbajului afectiv[6] prin care noi, ca vorbitori, arătăm „l'intérêt personnel que nous prenons à nos paroles par une manifestation naturelle et spontanée des formes subjectives de la pensée"[7]. Diminutivele caracterizează, în general, toate limbile indo-europene. La origine, formele diminutivale reprezintă creaţii spontane, datorate, aşa cum reiese din definiţia anterioară, vorbirii expresive sau celei familiare şi sunt constituite plecându-se de la o bază lexicală deja existentă în limbă[8].

0.1. Autorii *Dicţionarului de ştiinţe ale limbii* consideră că avem de-a face cu o clasă de sufixe de tip lexical „care, ataşate la substantive, adjective şi, foarte rar, la pronume/adverbe dau naştere la aceleaşi părţi de vorbire care exprimă în plus o micşorare a obiectului, a persoanei sau a calităţii"[9].

---

[1] Vezi S. Puşcariu, *Diminuţia în limba românească*, în „Noua Revistă Română", nr. 8 (15 aprilie), vol. I, Bucureşti, 1900, p. 372-377 şi *În chestia diminutivelor*, în „Noua Revistă Română", nr. 19 (1 octombrie), vol. II, Bucureşti, 1900, p. 255-259.

[2] G. Coşbuc, *Mania diminutivelor*, în „Noua Revistă Română", nr. 14 (15 iulie), vol. 2, Bucureşti, 1900, p. 42-44 („Diminutivarea nu e decât o degradare a înţelesului vorbelor. Şi nici nu e de dorit ca Românii să aibă o limbă diminutivată.").

[3] I. Iordan, *Stilistica limbii române*, ediţie definitivă, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1975, p. 158, „Limba română este extrem de bogată în sufixe diminutivale. O parte din ele sunt moştenire latinească, altele împrumuturi (aproape exclusiv din limbi slave)."

[4] Alexandru Niculescu, *Diminutivele româneşti : o problemă de mentalitate*, în AUT, seria Ştiinţe Filologice, anul XXXIII, 1995, p. 201-203, consideră că prezenţa diminutivelor în limba română contemporană ţine de o anumită modă sau de o anumită mentalitate care caracterizează stilul de viaţă românesc.

[5] În latină, *dīmĭnŭo*, *-ĕre* 'a mărunţi, a sparge, a micşora'.

[6] Informaţii interesante referitoare la aceste sufixe se regăsesc şi în studiul lui Amado ALONSO, *Noción, emoción y fantasía in los diminutivos*, apărut în *Volkstum*, VIII, şi republicat în *Estudios lingüísticos. Temas españoles*, col. «Biblioteca Románica hispánica/ Estudios y ensayos», nº2, tercera edición, Madrid, Editorial Gredos, 1982, p. 161-189.

[7] Jean Dubois et alli., *Dictionnaire de linguistique*, Paris, Editions Larousse-Bordas/HER, 2001, p. 20.

[8] Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Academia Română & Editura Univers Enciclopedic, p. 180, [sufixele diminutivale sunt] „foarte numeroase. Se ataşează la substantive, adjective, foarte rar la adverbe, fără a schimba clasa morfologică a bazei."

[9] Gabriela Pană-Dindelegan (coord.), *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, col. «Dicţionarele Nemira», Bucureşti, Editura Nemira, 2001, p. 180.

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

1. În cazul limbilor romanice, originea acestor sufixe trebuie căutată mai ales în latina populară, când au loc schimbări profunde atât în ceea ce priveşte structura şi modul de formare a cuvintelor, cât şi în ceea ce priveşte inventarul lexical care se îmbogăţeşte cu noi unităţi. Mărturie în acest caz ne stau faptele de limbă atestate în latina vulgară (populară) şi unele cuvinte pe baza cărora s-au putut reconstitui formele primare: lat. pop. *agnelliola* > rom. ‚mioară', lat. *capreolus* > rom. ‚căprior', fr. *chevreuil*, cat. ‚cabirol', lat. pop. *porcellus* > rom. ‚purcel', lat pop. *genuculum* > rom. ‚genunchi', lat. pop. *soliculus* > fr. ‚soleil'[10].

1.1. Trebuie să recunoaştem că, în limba română, aceste sufixe sunt bine reprezentate[11] şi că sunt specifice vorbirii familiare.[12] Lucrările sau articolele privitoare la aceste sufixe se opresc mai ales asupra substantivului, celelalte părţi de vorbire fiind doar amintite. Ample informaţii referitoare la sufixe şi, în particular, la sufixele diminutivale[13] pot fi găsite în unele studii publicate cu ani în urmă de către Sextil Puşcariu care a explicat foarte bine apariţia şi dezvoltarea acestora. Amintim, în acest caz, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe*[14] şi *Despre diminutivele româneşti*[15] (*Über die rumänischen Diminutiva*).

De asemenea, menţionăm lucrarea lui G. Pascu, *Sufixele româneşti*[16], care se constituie într-o adevărată enciclopedie a sufixelor româneşti despre care A. Philippide, în calitate de raportor, susţinea că „avem a face cu o lucrare de mare valoare, precum ar fi de dorit să existe şi pe terenul altor limbi"[17]. În viziunea acestuia, „studiul sufixelor derivative este unul dintre cele mai importante şi cu toate acestea unul dintre cele mai neglijate – în general vorbind – în istoria limbelor, iar lucrarea de faţă este atât de completă, atât de amănunţită, şi în aceeaş vreme atât de sistematică…".

2. După cum se ştie, adverbul este o parte de vorbire incomodă care, din cauza inventarului său formal bogat şi eterogen, se lasă destul de greu încadrată şi care dă multe bătăi de cap specialiştilor care încearcă o delimitare din punct de vedere lexical, semantic, morfologic, sintactic sau pragmatic de celelalte părţi de vorbire care sunt mai unitare şi mai uşor de definit.

---

[10] A se vedea, de asemenea, şi formele din *Apendix Probi* de tipul *auris non oricla* 'ureche', *iuvencus non iuvenclus* 'tăuraş, junc'**,** *catulus non catellus* 'căţel', *neptis non nepticla* 'nepoată', *mergus non mergulus* 'cufundar'.

[11] Vezi I. Iordan, *op. cit*., p. 158.

[12] Rodica Zafiu, *Diminutive ironice*, în „România literară", nr. 6 (14 februarie), Bucureşti, 1996, p.1 (www.romlit.ro/www/texte96/rl606zaf.htm) „În variantele culte ale limbii române actuale, derivatele cu sufixe diminutivale nu au o frecvenţă prea mare; chiar şi inovaţiile efemere sunt destul de puţine, iar creaţiile noi care să se impună mi se par practic inexistente."

[13] Observaţii asupra acestui tip de sufixe se găsesc şi în studiul Elsei LÜDER, *Procedee de gradaţie lingvistică*, ediţie revăzută şi adăugită, traducere de Horaţiu Hecuble, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1996, *passim*.

[14] Sextil Puşcariu, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe*, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät der Universität Leipzig, Johann Ambrosius Barth Verlag, Leipzig, 1899, 149 p.

[15] Sextil Puşcariu, *Despre diminutivele româneşti* (*Über die rumänischen Diminutiva*), în *Verzameling van opstellen* (*Donum natalicium Schrijnen*), Imprimerie Durand, Chartres, 1929, p. 431-436.

[16] G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Ediţiunea Academiei Române & Librăriile Socec & Co, C. Sfetea, Bucureşti, Pavel Suru, 1916, IV + 489 p.

[17] A. Philipide, *Raportul Comisiunii Premiului Năsturel din 1915*, în G. Pascu, *op. cit*., p. III.

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

În ciuda acestui fapt, adverbul continuă să suscite ample discuţii pe marginea lui, dovedind că ceea ce anticipa cu ani în urmă lingvistul francez Claude Guimier rămâne valabil şi în zilele noastre: „le problème de l'adverbe est suffisamment vaste pour que chacun, quelque soit sa spécialité, puisse y trouver matière à réflexion"[18].

3. Vom încerca să realizăm un studiu sintetic asupra adverbelor derivate cu sufixe diminutivale care au fost abordate doar sporadic în paginile studiilor de specialitate apărute la noi şi în străinătate. E de ajuns să răsfoim câteva dintre acestea, pentru a ne da seama de acest aspect.

3.1. În *Structura morfologică a limbii române contemporane*[19], se menţionează faptul că „expresivitatea unor adverbe se poate obţine prin diminutivare: binişor, olecuţă, frumuşel. În plan semantic, diminutivele sunt folosite şi în comparaţia adverbelor. În general, numai adverbele de mod admit forme diminutivale"[20].

Oprindu-se asupra formelor adverbiale diminutivale din limba veche, Georgeta Ciompec consideră, la rândul său, că, la nivelul enunţului, adverbele diminutivale au, pe lângă implicaţii semantice, şi implicaţii gramaticale. Concluzia autoarei este că „formaţiile cu sufixe diminutivale s-au dezvoltat şi s-au diversificat, încât în limba contemporană, în vorbirea afectivă în special, ele sunt destul de numeroase şi variate, având însă aceeaşi vagă valoare graduală"[21].

Nici în *Gramatica limbii române* nu găsim prea multe informaţii despre aceste adverbe, autoarea capitolului *Adverbul* amintind faptul că „aprecierea intensităţii poate fi exprimată şi prin sufixe: *binişor*, *depărtişor*, *repejor*, *încetinel*"[22].

4. Se pare că în limbile romanice prezenţa sufixelor diminutivale de tip adverbial se datorează schimbului de valoare gramaticală, căci multe dintre aceste adverbe sunt, la origine adjective. Avându-se deja un model în limbă, este uşor apoi să se creeze şi alte forme, mai ales că trecerea adjectivelor în clasa adverbelor este destul de frecventă. În latina populară, câteva dintre aceste sufixe sunt întâlnite în primul rând la substantive sau la adjective (lat. pop. *vitulus* 'viţel, elefănţel', lat. pop. *albulus* 'albuţ, albişor').

Mai rar se regăsesc în latină forme adverbiale diminutivale (lat. *primulum* 'în primul rând, întâi şi întâi' < lat. *primum* 'întâi' + *-ulum*; lat. *saepiuscule* 'foarte des, destul de des' < lat. *saepe* 'adesea' + *-iuscule*).

Existenţa adverbelor diminutivale în unele limbi romanice poate fi explicată mai ales pe baza analogiei, în sensul că, la început, aşa cum ne dovedesc textele vechi, nu erau foarte numeroase. Numărul lor mare se justifică prin dezvoltările ulterioare ce au avut loc (mai ales ultimele trei secole).

Adverbele diminutivale romanice acoperă în general aceleaşi sfere semantice (mod, timp, loc şi cantitate) şi sunt prezente în special în zona ariilor laterale

---

[18] Claude Guimier, *Peut-on définir l'adverbe*?, în *Les états de l'adverbe*, coll. «Travaux de CERLICO», n°3, Rennes, Presses Universitaires de Rennes 2, 1991, p. 5.

[19] Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, 1967, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, p. 275.

[20] Dar şi cele temporale (*târzior*), cantitative (*atâtica*), locale (*suscior*, *josişor*).

[21] Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, 302 p.

[22] Valeria Guţu-Romalo (coord.), *Gramatica limbii române. Cuvântul*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 2005, p. 603.

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

ale Romaniei (castiliană, catalană, portugheză şi română): fr. *un tantinet*[23] 'puţintel', it. *pochino* 'puţinteluş, cast. *un poquito* 'puţintel, port. *poucachinho* 'puţintel', cat. *un poquet* 'puţinteluş', prov. *un petoun* 'puţinel', frprov. *una miéta* 'puţintel', corsicană *caldettu* 'călduţ', sardă *benighédhu* 'binişor', friul. *pochetin* 'puţintel', gasc. *chicoulin* 'puţintel'.

4.1. Dintre sufixele diminutivale care se regăsesc în structura adverbelor şi care au fost reţinute de autorii lucrărilor de lexicologie şi de morfologie a limbii române, amintim : -(*ic*)*el* (*multicel*, *puţinel*), -*uţ*(*a*)-(*răruţ*, *degebuţa*), -*uc*(*ă*)-(*încetuc*, *acăsucă*), -*i*(*ş*)*or* (*târzior*, *depărtişor*), -*uleţ* (*greuleţ*, *un piculeţ*), -*uş* (*niţeluş*, *puţinteluş*).

În ceea ce priveşte originea sufixelor diminutivale adverbiale, acestea sunt în mare parte moştenite din latină : -*ucus* > rom. -*uc*, -*uceus* > -*uţ* , -*ulus* > rom. -*ul*, -*éllus* > rom. -*el*, -*iolus* > rom. –*ior*.[24]

Noile adverbe nu se îndepărtează prea mult de cuvântul de bază (cf. substantive precum *albăstriţă*, *lăcrimioară*, *toporaş*), ci păstrează întotdeauna sensul primar, aducând o informaţie suplimentară.

Aproape toate adverbele diminutivale au drept bază derivativă cuvinte moştenite din latină sau cuvinte vechi împrumutate din limbile cu care româna a venit în contact. Sunt rare situaţiile în care sufixele se ataşează la neologisme cum e cazul lui *finuţ* (< *fin* + -*uţ* < rom. *fin* < fr. *fin*):

„…se răzuieşte *finuţ* şi se foloseşte un letcon cu vîrf foarte subţire." (forum.softpedia.com)

„...eu cel puţin n-am dat peste vreuna care să fi umblat *finuţ*." (www.roportal.ro/discuţii)

4.2. Un număr mare de adverbe diminutivale au formă identică cu cea a adjectivelor corespondente, unicul mijloc de a nu confunda cele două părţi de vorbire rămânând contextul care ne oferă indicii pentru o bună încadrare :

„*Puţinel* dobitoc era cînd eu la tine am venit…" (adj.) (PO, r. 17, p. 102)

„ Şi *puţînel* războlindu-să, ieşi din lume cu pace." (adv.) (D, VPS, 314r, p. 269)

4.3. Situaţia acestor adverbe în limba veche nu diferă prea mult de cea din limba contemporană, singura observaţie majoră este că numărul adverbelor diminutivale este mult mai mare în zilele noastre, chiar dacă, în general, se constată o scădere a sufixării diminutivale.

În plan semantic şi gramatical, avem de-a face cu forme adverbiale care, în anumite contexte, au valoare de comparativ sau de superlativ. „Implicând, într-un fel, ideea de intensitate, ele exprimă o aproximaţie negativă, adică sub limita inferioară"[25] (dar şi peste cea normală).

Dintre formele întâlnite în limba veche, putem menţiona : *puţinel*[26], *puţintel*, *neşchiţel*[27], *binişor*, *curunzel*, *linişor*, *cătineluşel*, *depărcior*, *puţinteluş*:

---

[23] În vechea franceză: *souavet* 'încetişor' (Roland, v. 3942 : *Mult süavet le chevaler desarment*. 'Dezarmează încetişor cavalerul (călăreţul)'), *pointet* 'puţintel' ; în franceza modernă, *tantet*, *doucettement* 'încetuc' (Amiel *Journal* 29-6-1859), *aigrelettement* 'acrişor'.

[24] Pentru etimologia altor sufixe, a se vedea Sextil Puşcariu, *Die Rumänischen Diminutivsuffixe*, *passim*.

[25] Georgeta Ciompec, *op. cit*., p. 172.

[26] Are cele mai multe ocurenţe. În cele mai multe cazuri, apare însoţit de prepoziţii : *în*, *întru*, *cu* etc.

[27] În Mihail Halici – Tatăl, *Dictionarium valahico-latinum* (*Anonymus Caransebesiensis*), studiu filologic şi indice de cuvinte de Francisc Király, ediţie îngrijită de Alexandru Metea şi Maria Király, Timişoara,

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

„Aburu easte, cea ce *puţinelu* iveaşte-se, după acea piare." (CV, 65V/10-11, p. 358)

„Şi, zimbindu-să rîdzînd, *linişor* dzîsă cătră dînşii…" (D,VPS, 348r, p. 295)

„…şi tremurînd *cătineluşel,* să-ntorcea şi-ş tindea mînuşiţele…" (D, VPS, 237v, p. 209)

„Şi aşé, Lupul de botul armăsariului lăsîndu-să*, puţinteluş* într-o parte să dede." (DC, I, p. 91)

„Atunce mergîndu cîţiva moldoveni *depărcior* înaintea obuzului…." (IN, L, p. 295)

4.4. Odată cu scriitorii de factură populară, încep să fie consemnate tot mai des aceste adverbe. De asemenea, se întâlnesc în vorbirea cotidiană[28] şi în limbajul copiilor:

„Se puse *binişor* în pat ca să nu se mototolească albiturile." (PI, LBR, I, p. 235)

„Şi argata [...] îl luă *frumuşel* subsuară şi tot într-o fugă îl duse... " (SFM, B, p. 181)

„...javra dracului se face a o căuta de ou şi-i dezleagă atunci *frumuşel* aţa de la picior…" (IC, PAP, p. 185)

„De lumină ca tălharii / Se fereşte *binişor* / Pe fereşti se sue noaptea / Dibuind *încetişor*." (ME, P, p. 11)

„…şi *binişor*, ca o pisică, mă sui pe uluci." (ILC, T, p. 79)

„… căci n-are pan mai mare bucurie / decît de-a prinde-n palme *încetişor* căpşorul mieilor…" (LB, P, p. 36)

4.5. Adverbele diminutivale sunt acceptate şi de limba literară, fapt susţinut de prezenţa lor în paginile noului DOOM care dovedeşte, faţă de ediţia anterioară, o deschidere mai mare spre vorbirea familiară şi cea cotidiană[29]. Uneori adverbele sunt însoţite de una dintre menţiunile *reg*., *pop*., *fam*. sau *rar*: *atâtica*, *binişor*, *depărtişor*, *iutişor* (pop.), *încetinel*, *încetişor*, *niţeluş* (fam.), *olecuşoară* (reg.), *olecuţă* (pop.), *olecuţică* (reg.), *puţintel*, *puţinteluş* (rar), *repejor*, *târzior*.

Deseori, aceste adverbe se regăsesc în structura unor locuţiuni adverbiale (limitate ca număr). Iniţial, formele diminutivale au trecut printr-ul proces de substantivare, acest lucru fiind susţinut atât de prezenţa prepoziţiei, cât şi de cea a articolului (*cu binişorul*, *cu încetişorul*, *cu frumuşelul*, *de-a mărunţelul*).

În Letopiseţul lui Neculce sau la Dimitrie Cantemir, regăsim o formă intermediară, fără articolul (elementul constitutiv) –(*u*)*l*:

„Ş-au început Curtu-paşa a umbla *cu binişor,* ca să-l poftească acei boieri aice…" (IN, L, p. 306)

„…jiganiia aceasta cu blîndeţe şi *cu binişor,* iar nu cu îndîrjie şi cu rău, ieste de domolit." (DC, I, p. 350)

Editura First, 2003 (AC), *passim*, apar înregistrate următoarele adverbe diminutivale: *nişchiţel*, *puţineluş*, *puţinel*, *binişhor* şi *kurundzel*, ceea ce demonstrează faptul că prezenţa lor în limba română nu e întâmplătoare şi că asistăm la o dezvoltare a acestui tip derivativ.

[28] Pot fi menţionate în acest sens şi *făinuţ* sau *finuţ*.

[29] Câteva dintre aceste forme sunt înregistrate doar cu valoare adjectivală, însă, în unele contexte, pot fi folosite şi ca adverbe.

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

Locuțiunile de acest tip ar mai putea fi interpretate şi în perspectivă structurală şi să considerăm că avem un morfem lexical discontinuu de tip adverbial (*prep*. +……-*ul*) :

„…iar şoarecul şi cu mîța se luară încet, *pe-ncetişorul* şi mergînd numai pe vîrful degetelor…" (SMF, B, p. 111)

„… cînd mă lua *cu bineşorul,* nici atîta…" (IC, PAP, p. 192)

4.6. La nivel dialectal, adverbele diminutivale au, în general, o arie largă de răspândire, însă uneori caracterizează un anumit dialect sau grai: *abieluşca*, *abieluşa*, *de-abieluța* (Hațeg), *acăsică*, *acăsucă* (Maramureş), *afarucă* (Maramureş), *atâtuța* (Toplița), *aiciuca* (Maramureş), *atîtuca* (Dorohoi – *... da măligî numa atâtuca câtu-i dusem tătuții di leac*, GN, p. 546), *câtuica* 'foarte puțin' (Banat), *diminecior* 'devreme', *amânăcior* 'târzior' (Banat), *câtingănaş* 'încetişor' (Crişana), *cătineluş*, *cătineluț*, *de-abialuca* 'de-abia, de-abia' (Maramureş), *mintenăşuc* 'imediat' (Maramureş), *degebuța*, *devremior*, *diminecior* 'mai de dimineață' (Argeş), *docăliță* 'cu ceva timp în urmă' (Oaş), *furişel* 'puțin pe ascuns', *ğosuc* (Maramureş), *hucurel*, *huculuț*[30] (Maramureş), *încetuc*, *încetuț*, *depărtişor*, *domolel*, *greuleț*, *mereor* 'foarte încet' (Banat), *mereuaş* (*mereuş*), *mereuț*, *niţeluş* (Muntenia), *mereuşuț* (Crişana, Ineu), *multuț*, *multicel*, *oțârucă*, *oțârușcă* (Hațeg), *puținel*, *puținteluş*, *răruț*, *rărişor*, *olecuță*, *olecuțică*, *olecuşoară* (Moldova), *un piculeț*, *un piculete* (Oltenia), *un picuț*, *tărişor*, *tăricel*, *târzior*, *târziuț*, *suscior*, *susuc* (Maramureş), *josişor*, *iutişor*, *o țârişucă*, *o țirigană* (Oltenia)[31]:

„*O jucat babili ghinişor, frumuşăl... O strâns părăluțâli ghinişor.*" (TDMOLD: 19, Apud Manu-Magda, p. 103)

„…*ş'apăi după haia baźi mîna'n iel, îl sparźi d'e-abieluța*…"(OD, GȚH, p. 127-128).

4.7. Deseori adverbele diminutivale exprimă o nuanță atenuată de comparativ sau de superlativ[32], fapt care le apropie de exprimarea sintetică latinească, deoarece diferitele grade de comparație se realizau cu ajutorul unor sufixe specializate (*misĕre* 'nenorocit', *miserĭus* 'mai nenorocit', *miserrĭme* 'foarte nenorocit'; *apte* 'potrivit', *aptĭus* 'mai potrivit', *aptissĭme* 'foarte potrivit').

De altfel, acest aspect poate fi uşor perceput, căci, de exemplu, între *încet*, *mai încet*, *încetişor*, *încetuc* şi *foarte încet* există o ierarhie bine stabilită, forma

[30] La o întrebare a noastră privind existența acestor forme în Maramureş şi adresată unui subiect, acesta ne-a răspuns că cel care le foloseşte *să mădărea* 'se alintă'.

[31] A se vedea şi remarca făcută de Margareta Manu-Magda, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*, Editura Dual Tech, Bucureşti, 2003, p. 103 „Utilizarea diminutivelor cu dubla lor funcție, de intensificare afectivă şi de atenuare, prezența unui număr mare de derivate, nu numai substantivale, ci şi adjectivale sau adverbiale (frumuşăl, repejor, ghinişor), este rezultatul dorinței exprese a vorbitorilor de a evita orice act de amenințare a feței interlocutorului."

[32] Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. I (*Morfologia*), col. «Universitaria», n°13, Iaşi, Institutul European, 1999, p. 734 : „Un loc aparte în cadrul adverbelor noționale au derivatele cu sufixe diminutivale de felul *binişor, depărtişor, multişor, niţeluş, olecuță, puținel, puținteluş, repejor, tărişor, tîrzior* etc. Acestea, exprimînd ceea ce am putea numi «ideea de superlativ cu minus», ar trebui – din cauza acestui sens inițial al lor – să nu accepte grade de comparație, cum se şi întîmplă cu *niţeluş, olecuță, puținteluş* (ultimul dublu sufixat diminutival, fiindcă primul sufix diminutival şi-a pierdut «semnificația»). La cele mai multe dintre acestea, însă (*binişor, depărtişor, multişor, puținel, repejor, tărişor, tîrzior* etc.), „ideea de superlativ cu minus" s-a pierdut, astfel încât ele acceptă astăzi gradul comparativ de superioritate – contexte ca *lucrurile merg mai binişor*".

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

diminutivală situându-se undeva la mijloc (sau între *bine* şi *binişor* există o atenuare de sens, căci *binişor* nu înseamnă doar 'mai puțin bine', ci şi 'foarte puțin bine')[33]. În aceste situații, totul depinde de vorbitor, căci acesta induce în enunț sensul pe care îl doreşte[34].

Iorgu Iordan susține, pe bună dreptate, că „în general, se poate vorbi de o nuanță aproape superlativă : sub aspectul diminutival, aceste adverbe par a exprima 'însuşire' (modul cum se făptuieşte acțiunea) într-un grad mai înalt sau cel puțin altfel decît sub aspectul lor obişnuit. Căci asta arată diminutivul: subiectului vorbitor îi 'place' cum se petrec lucrurile şi manifestă plăcerea diminutivizînd adverbul" [35].

4.7.1. Uneori, diminutivele adverbiale acceptă şi grade de comparație[36], contribuind la crearea unor construcții pleonastice. „Valoarea graduală a acestor forme [diminutivale] este însă foarte slabă, insesizabilă aproape, fapt ce explică ocurența lor în construcții de comparativ sau de superlativ perifrastic"[37]: *mai puținelŭ* (Coresi), *mai binişor, mai repejor, mai tărişor, mai încetuc*[38].

„Poate reuşeşte şi Cotidianul să apară pe net ceva *mai repejor*." (forum.cotidianul.ro)

„Poate lucrează ceva *mai încetişor*, când e nebăgată-n seamă." (www.culinar.ro/forum)

5. Faptele de limbă aduse în discuție au scos în evidență un aspect important, şi anume că prezența diminutivelor adverbiale nu e un fenomen marginal. În acest caz, limba română se încadrează tipului general romanic, care, încă din latina vulgară, a început să se dezvolte, pentru ca apoi să se contureze în limbile romanice. Mai puțin prezente în limba veche decât în cea modernă, adverbele diminutivale caracterizează în special limba vorbită, dar se regăsesc şi la scriitori clasici sau moderni.

Bibliografie complementară

a) **Dicționare**:
Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru-Mehedinți şi Magdalena Popescu-Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I. O., 2002, 1055 p. (DER).
Costinescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, Zgaron, Florentina, *Dicționarul limbii române literare vechi* (*1640-1780*). *Termeni regionali*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1987, 331 p. (DLRLV)

[33] A se vedea şi Elsa Lüder, *op. cit*., p. 293-303, *passim*
[34] Vezi şi Bengt Hasselrot, *Etudes sur la formation diminutive dans les langues romanes*, col. «Upsala Universitets Årsskrift», nr. 11, A.-B. Lundenquistska & Otto Harrassowitz, Upsala-Wiesbaden, 1957, p. 222: „Ce qu'il y a de vraiment curieux, c'est que le roumain ne semble pas avoir fixé une hiérarchie à l'intérieur de son système de suffixes diminutifs. C'est, selon Puşcariu, le ton seul et l'interprétation subjective qui font paraître tel suffixe plus expressif que l'autre".
[35] *op. cit*, p. 174.
[36] A se vedea şi în spaniolă *muy cerquita*, *muy calentito*.
[37] Georgeta Ciompec, *Lucr. cit*., p. 172-173.
[38] Acest aspect este surprins şi de către Elsa Lüder, *op. cit*., p. 294, care urmăreşte îndeaproape gradația lingvistică în limba română. Aceasta afirmă că „procedeele de graduare sintetice şi analitice acționează împreună, pentru a obține un efect de superlativ."

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)

***Dicţionarul Explicativ al limbii române* (DEX), ediția a II-a, Bucureşti, Academia Română & Editura Univers Enciclopedic, 1998, 1192 p.
Halici, Mihail – Tatăl, *Dictionarium valahico-latinum* (*Anonymus Caransebesiensis*), studiu filologic şi indice de cuvinte de Francisc Király, ediție îngrijită de Alexandru Metea şi Maria Király, Timişoara, Editura First, 2003, 391 p. (AC)
*** *Micul Dicţionar Academic* (MDA), vol. I-IV, Bucureşti, Academia Română & Editura Univers Enciclopedic, 2001 (I), 2002 (II), 2003 (III), 2003 (IV), LXXXVI p. + 776 p. (I), XII + 673 p. (II), XCVI p. + 1248 p. (III), XCVI p. + 1407 p. (IV)
Vintilă - Rădulescu, Ioana (coord.), *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic & Academia Română, 2005, 871 p. ($DOOM_2$)

b) **Izvoare** :
Blaga, Lucian, *Poezii*, bibl. «Eminescu», Bucureşti, Editura Eminescu, 1988, 414 p. (LB, P)
Candrea, I. A., Densusianu, Ovid, Sperantia, Th. D., *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, vol. I-II, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co., 1906, 553 p. (GN)
Cantemir, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, ediție ilustrată de Simona Runcan, Bucureşti, Editura Minerva, 1973, 569 p. (DC, I)
*** *Codicele Voroneţean*, ediție critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Bucureşti, Universitatea Bucureşti & Editura Minerva, 1981, 488 p. + 86 p. (fac-similés) (CV)
Caragiale, I. L., *Teatru*, postfață şi bibliografie de Constantin Hîrlav, Bucureşti, Editura Minerva, 1980, 287 p. (ILC, T)
Creangă, Ion, *Poveşti, amintiri, povestiri*, ediție îngrijită şi repere istorico-literare alcătuite de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş, col. «Patrimoniu», Bucureşti, Editura Minerva, 1983, 352 p. (IC, PAP)
Dosoftei, *Viața şi petreacerea svinților* (Iaşi, 1682-1686), text îngrijit, notă asupra ediției şi glosar de Rodica Frenţiu, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 2002, 453 p. (D, VPS)
Eminescu, Mihai, *Poesii*, ediția a patra, cu o notiță bibliografică de T. Maiorescu, Bucureşti, Editura Librăriei Socecu & Comp., 1889, 315 p. (ME, P)
Ispirescu, Petre, *Legendele sau Basmele românilor*, ediție îngrijită de Aristița Avramescu, col. «Mari scriitori români», vol. I, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1988, 620 p. (PI, LBR)
Marian, Simion Florea, *Basme populare româneşti*, ediție îngrijită şi prefață de Paul Leu, Bucureşti, Editura Minerva, 1986, 526 p. (SMF, B)
Neculce, Ion, *Letopiseţul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, col. «Clasicii noştri», Bucureşti, Editura de Stat pentru literatură şi artă, 1955, 461 p. (IN, L)
*** *Palia de la Orăştie* (1581-1582). *Text – facsimile – Indice*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, XVI + 497 p. (PO)

L'adverbe roumain et les suffixes diminutifs

Dans son intervention, l'auteur se propose de présenter un aspect peu abordé dans les pages des études relatives à l'adverbe. Il s'agit de la dérivation à l'aide des suffixes diminutifs. L'analyse des faits de langue vise plusieurs aspects parmi lesquels ceux qui sont d'ordres lexical, grammatical et stylistique. Le but déclaré est de réaliser une perspective synthétique sur ce type spécial d'adverbes qui caractérise la langue roumaine.

BDD-V2364 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 3.138.122.4 (2024-04-20 02:36:56 UTC)